

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**ІННОВАЦІЇ В СИСТЕМІ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В
ІНКЛЮЗИВНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 411.2 групи

Освітньо-професійної програми

231. Соціальна робота (соціальна педагогіка)

Швець Ірина Романівна

Керівник: к.пед.н., доцент Коршун Т.В.

Рецензент: д.психол.н., професор Блинова О.Є.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ В СИСТЕМІ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	6
1.1. Інклюзія як соціальний феномен	6
1.2. Нормативно – правове поле інклюзивного освітнього середовища	10
1.3. Сутність та специфіка організації роботи асистента вчителя з дітьми, які мають статус «дитина з інвалідністю»	12
РОЗДІЛ 2	15
СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ПОМІЧНИКА ВЧИТЕЛЯ.....	15
2.1. Арт-терапія як новітня технологія роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.....	15
2.2. Теоретична модель застосування казкотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами.....	19
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	24
ДОДАТКИ.....	27
Додаток А	27
Кодекс академічної доброчесності	27
Додаток Б.....	28
Кошторис витрат на реалізацію проекту	28
Додаток В	29
Методика театру пальчиків.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Обраний Україною шлях європейської інтеграції передбачає нові вимоги до системи освіти, зокрема, підхід, який прирівнюється до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, їх реабілітації та інтеграції в суспільство. Сьогодні найпоширеніші новітні освітні технології, засновані на принципах врахування інтересів людей з особливими освітніми потребами; раннє навчання та своєчасна підтримка таких дітей; включення їх у загальноосвітній простір з дошкільного віку.

За нинішніх соціально-економічних умов діти мають право на освіту, що забезпечується розгалуженою мережею спеціальних загальноосвітніх закладів освіти і можливості організації навчального процесу, особливо у повному поєднанні з реабілітаційною програмою.

Водночас, все більшого поширення набуває інклюзивна форма навчання в установах освіти, законодавчо врегульовано Законом України. Згідно з цим законодавчим актом, поправки в законодавство України «Про загальну середню освіту», де передбачено функціонування класів для спеціального та інклюзивного навчання дітей, що мають навчально-освітні потреби в школах і спеціальних закладах та створення навчально-реабілітаційних центрів для дітей зі складними вадами розвитку.

Тому сьогодні дуже гостро стоїть питання про надбання та застосування на практиці інноваційних технологій роботи дітей з особливими освітніми потребами, котрі дадуть змогу такій категорії дітей розкритися, пізнати себе й опанувати навколишнє середовище, стати повноправними членами суспільства.

Однією з таких інновацій можна вважати арт-терапію, що вже поступово стає доступним засобом інклюзивного навчання дітей з особливими потребами.

Арт-терапію як інноваційний засіб навчання дітей з особливими потребами вивчали такі дослідники як Л.Дмитрова, А.Копитін, О.Свістовська та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету Наказ від _____ «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» денної форми навчання у 2020-2021 навчальному році.

Метою випускної роботи є визначити такий соціальний феномен як інклюзія. Ця мета реалізується в таких першорядних **завданнях**:

1. Дослідити інклюзію як соціальний феномен;
2. Окреслити нормативно-правове поле інклюзивного освітнього середовища;
3. Проаналізувати специфіку організації роботи асистента вчителя з дітьми, які мають статус «дитина з інвалідністю»;
4. Розглянути форми й види арт-терапевтичної роботи як інноваційної технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
5. Розробити теоретичну модель застосування арт-терапії в роботі з дітьми, які мають особливі потреби.

Об'єктом дослідження є інклюзія як соціальний феномен.

Предметом дослідження є арт-терапія як інноваційна технологія роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних **теоретичних та емпіричних методів дослідження:**

- теоретичні методи (аналіз, узагальнення) використовувалися з метою вивчення соціологічної, соціально-педагогічної літератури й визначення концептуальних засад дослідження);
- емпіричні методи (бесіда, пряме й непряме спостереження) застосовувалися з метою вивчення можливостей арт-терапії як інноваційного засобу в роботі з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Апробація результатів роботи. Матеріали дослідження обговорювались на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.03.2021р. №8).

Структура випускної роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (33 найменувань) та додатків (у кількості 3).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ В СИСТЕМІ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Інклюзія як соціальний феномен

Розвиток сучасного суспільства в Україні та інтеграційні процеси в Європейському співтоваристві сильно піднімають проблему соціального захисту громадян країни і особливо тих, хто її найбільше потребує, особливо дітей з особливими освітніми потребами. У групу таких дітей входять: діти з розумовими та фізичними вадами, діти з інвалідністю, діти соціально-незахищених груп та ін. Поняття "особливі освітні потреби" передбачає ті типи потреб, які виходять за рамки загальноприйнятої норми і залежать від психічних, фізичних вад чи певних труднощів, пов'язаних з навчанням, і вимагають соціальної, медико-соціальної та психолого-педагогічної уваги та послуг для можливостей розвитку їх особистого потенціалу.

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є інклюзивна освіта, визнана в багатьох країнах світу. Інклюзивна освіта існує в усьому світі протягом десятиліть і стала глобальною тенденцією. До країн з найбільш розвиненим законодавством у сфері інклюзивної освіти відносяться: Канада, Кіпр, Данія, Іспанія, Бельгія, Швеція, Великобританія і США.

Шляхи розвитку інклюзивної освіти в Україні: вдосконалення нормативно-правової бази, створення умов для безперешкодного доступу до освітніх установ, починаючи з дошкільних установ, підтримка єдиного освітнього простору, адаптація системи виховної роботи до потреб дітей, сімей та відповідного педагогічного складу робота з дітьми з особливими освітніми потребами.

ЮНЕСКО розглядає інклюзію як підхід, що «динамічно розвивається, полягає в позитивному ставленні до різноманітності учнів і в сприйнятті індивідуальних особливостей не як проблеми, а як можливості для збагачення процесів пізнання» [11, с. 13].

Науковець А. Колупаєва вважає, що «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу» [11, с. 24].

Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України визначає те, що «інклюзивна освіта визнає, що всі діти можуть навчатися; визнає та поважає відмінності у дітях: вік, стать, етнічну приналежність, мову, стан здоров'я тощо; заохочує освітні структури, системи та програми відповідати потребам усіх дітей; є частиною ширшої стратегії розвитку інклюзивного суспільства; є динамічним процесом, що постійно розвивається; не повинна залежати від величини навчального класу чи браку матеріальних ресурсів» [18, с. 5].

Розвиток сучасної України й інтеграція у європейський простір значною мірою впливають на формування освітньої політики. Особливо це питання стосується визначити права дітей з спеціальними освітніми потребами на навчання. Актуальність інклюзивної освіти полягає в тому, що в Україні станом на 01.01.2018 року проживає 7,6 млн дитячого населення, з яких упродовж 2018-2019 навчального року 37,7 тис. дітей навчаються в спеціальних закладах загальної середньої освіти, 15,8 тис. дітей – у санаторних школах і лише 11,8 тис. дітей охоплені інклюзивним навчанням у звичайних школах. Отже, запровадження інклюзивного освітнього середовища є надзвичайно важливим і актуальним питанням для нашої держави [18, с. 9].

Інноваційна освітня концепція інклюзивної освіти і навчання почала активно розвиватися приблизно з 1970 років. Навчання дітей з

обмеженими можливостями здоров'я в економічно розвинених країнах проходить, наскільки це можливо, у звичайних школах. 9 грудня 1975 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію про права інвалідів, у ній зазначено, що «інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх каліцтв або порушень, мають ті ж основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку» [18, с. 34].

За підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, у м. Саламанці 7-10 червня 1994 року були представлені концептуальні засади інклюзивної освіти. Такий підхід до навчання дітей з вадами здоров'я має наступні переваги «немає поділу на нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами; здорові діти одержують уявлення про те, з якими проблемами зіштовхуються діти з обмеженими можливостями здоров'я, у результаті до них виховується терпимість і повага суспільства; дітям з обмеженими можливостями здоров'я надаються різні види підтримки для успішної соціалізації в реальних умовах, не відірваних від дійсності; витрати на таке навчання відносно невисокі у порівнянні з освітою у спеціалізованих школах» [11, с. 12].

У США і Європі інклюзивне навчання одержало розвиток у кілька підходів:

- від сегрегації до десегрегації шкіл. Сегрегація - розміщення владою дітей з особливими освітніми потребами у спеціальні навчальні заклади, що змушує їх вести ізольоване життя;
- розширення доступу до освіти {widening participation};
- інтеграція – приведення у відповідність потреб дітей, у яких відзначаються психічні й фізичні порушення, із системою освіти, що залишається в цілому незмінною;
- мейнстрімінг (від англ. mainstream, тобто вирівнювання, приведення до розповсюдженого зразка). Мейнстрімінг належить до такої соціально-освітньої стратегії, коли учні з обмеженими можливостями здоров'я спілкуються з однолітками на святах, у рамках

різних дозвіллевих програм, а якщо вони навіть і включені у класи масової школи, те насамперед це зроблено для розширення соціальних контактів, але не для досягнення освітньої мети;

- інклюзія (від англ. inclusion – включення). Інклюзія – це реформування школи, перепланування навчальних приміщень і приведення навчальних програм до потреб дитини з обмеженими можливостями здоров'я [18, с.33].

Становлення сучасної інклюзивної освіти в Україні відбувалося у декілька етапів:

1. Перший етап – усвідомлення необхідності піклуватися про дітей з вадами у здоров'ї (XI-VIII ст. до н.е. – XII ст.).

2. Другий етап – усвідомлення необхідності навчати частину дітей з особливими освітніми потребами (XII ст. – поч. XX ст.).

3. Третій етап – доцільність навчання трьох категорій дітей з вадами у здоров'ї: з порушенням слуху, зору і розумовою відсталістю, створення диференційованої системи спеціальної освіти (сегрегації) (поч. XX ст. – середина 1960 р.).

4. Четвертий етап – розуміння навчати усіх дітей з відхиленнями у здоров'ї та розвитку (інтеграція) (середина 1960-х р. – середина 1980-х р.).

5. П'ятий етап – інклюзивне навчання (середина 1980-х р. донині) [18, с. 22].

Впровадження системи інклюзивної освіти вимагає оновлення змісту, форм, методів, засобів та технологій навчання дітей молодшого шкільного віку. Ці проблеми розглядаються та розробляються за допомогою дидактики інтегративної освіти.

1.2. Нормативно – правове поле інклюзивного освітнього середовища

В Україні давно створена державна система освітньої підтримки дітей з обмеженими можливостями, а також дітей з розумовими та фізичними вадами.

У 1989 році ООН прийняла текст Конвенції про права дитини, яка володає силою закону, у ній закріплено, що «права дітей, що мають відхилення у розвитку, можуть вести повноцінне життя в умовах, які дозволяють їм зберегти власну гідність, почуття впевненості у собі і полегшують їм активну участь у житті суспільства, а також право неповноцінної дитини на особливу турботу на допомогу, яка повинна надаватися по можливості безкоштовно з урахуванням фінансових можливостей батьків чи інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, з метою забезпечення ефективного доступу до послуг в сфері освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування» [10, с. 56].

Правова парадигма соціального захисту дітей з обмеженими можливостями як провідний напрямок у соціальній роботі почала формуватися на початку 1950-х років після прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році, яка надавала пріоритет підтвердженню принципів прав людини, віри в права людини та основні свободи. У декларації наголошується, що всі люди народжуються вільними та рівними.

Окремої уваги потребує напрямок організації інклюзивного освітнього середовища дитини з інвалідністю на освіту. Згідно з Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [3] йдеться про те, що «держава гарантує дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям» [3, с. 1].

Держава повинна визначити принцип рівних можливостей отримання початкової, середньої та вищої освіти для дітей з обмеженими можливостями в інтегрованому середовищі. При цьому організація соціальної роботи помічника вчителя повинна ґрунтуватися на досвіді країн, починаючи від роздільного виховання дітей з особливими потребами та закінчуючи їх повною інтеграцією в загальноосвітню систему.

Світовим досвідом освіти цієї категорії дітей вироблені деякі мінімальні стандарти організації навчання дітей з інвалідністю, а саме «учнів з особливими потребами, по можливості, необхідно включити, з врахуванням педагогічних особливостей, в звичайні класи початкових і середніх шкіл; якщо ступінь поршень у дітей заважає їх повній інтеграції в звичайному класі, учні повинні мати соціальний та освітній базис в звичайному класі і отримувати додаткові, лікувально-корекційні уроки поза класом; діти з серйозними розумовими і фізичними вадами можуть навчатися в окремих класах в рамках початкової чи середньої школи при систематичних спланованих контактах з іншими дітьми; зміст учбового процесу повинен відповідати функціональним навичкам, які відповідають віку дитині з інвалідністю для подальшої діяльності в інтегрованому середовищі; навчання, взаємодія між людьми повинно гарантувати, що дитина з інвалідністю дійсно буде взаємодіяти з іншими індивідами у інтегрованому середовищі» [23, с. 6].

1.3. Сутність та специфіка організації роботи асистента вчителя з дітьми, які мають статус «дитина з інвалідністю»

Українська дослідниця Н. Софій вважає, що «асистент вчителя – особа, яка отримала підготовку в галузі педагогіки/інклюзивної освіти та працюють під керівництвом вчителя і підпорядковуються керівнику навчального закладу» [28, с. 43].

Науковець Т. Дегтяренко наголошує, що «діти з інвалідністю, або діти з особливими потребами, – це діти з фізичними, інтелектуальними, сенсорними та руховими обмеженнями, а також з емоційно-правовими та адаптаційними проблемами, що потребують комплексної допомоги внаслідок соціальних, психологічних, медичних обмежень. Інвалідність у дітей – значне обмеження життєдіяльності, що призводить до соціальної дезадаптації внаслідок порушення розвитку та росту дитини, втрати контролю за своєю поведінкою, а також здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, спілкування, трудової діяльності в майбутньому» [7, с. 12].

Рівень цивілізованого суспільства визначається ставленням даного суспільства до маргінальної групи населення, зокрема до дітей з обмеженими можливостями, їх сімей тощо. В умовах економічної нестабільності, кризового стану майже у всіх складових гуманітарної сфери, діти з інвалідністю виявилися найбільш вразливою категорією населення на початкових етапах правової стабілізації.

Особливість організації роботи полягає в тому, що на практиці асистент вчителя постійно шукає ефективні форми, методи та напрями соціальної педагогіки для цієї категорії дітей, що ставить перед ним питання професійних якостей. Людина, яка звертається до цієї професії, вимагає твердої відданості, безмежної любові, поваги та довіри до здібностей дитини, яка здається безнадійною. Це можливо тільки професійному, теоретично та практично обізнаному асистенту вчителя.

Для успішної організації супроводу дитини з освітніми потребами, асистент вчителя повинен володіти глибокими і різнобічними знаннями. У зв'язку з цим необхідні «по-перше, знання про особливості розвитку людини як особистості; по-друге знання про основні тенденції суспільного розвитку і вимоги, що пред'являються суспільством до людини; по-третє знання вікових та індивідуальних особливостей психічного та особистісного розвитку дитини як в нормі, так і в патології; по-четверте знання особливостей міжособистісних відносин та їх вплив на розвиток особистості; по-п'яте знання власне соціальних, психологічних та правових основ, володіння практичним досвідом, майстерністю та інтуїцією. Ці знання є необхідними, оскільки помічник вчителя в процесі взаємодії з дитиною, що має обмежені освітні можливості та її сім'єю виступає в різних ролях: вихователя, консультанта, психолога. Тому він має володіти якостями, які були б притаманні другу, педагогу, психологу та правознавцю» [1, с. 32].

Помічник вчителя дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм насильства, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагує здоровий спосіб життя, займається профілактикою правопорушень неповнолітніх тощо. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

В основу організації взаємодії асистента вчителя з дітьми, які мають статус «дитина з інвалідністю» покладено такі види робіт:

- залучення дітей до заходів, які проводяться в класному колективі;
- первинне діагностичне обстеження, яке направлене на виявлення порушень в розвитку;
- поглиблене психодіагностичне обстеження, яке орієнтоване на виявлення особливостей психічного розвитку;
- на основі діагностики складаються індивідуальні картки психологічного розвитку дитини;

- використання корекційно-розвивальних та підтримуючих програм з елементами арт-терапії з дітьми даної категорії;
- індивідуальні психокорекційні заняття (робота з проблемами в особистісній та пізнавальній сферах);
- залучення дітей з особливими потребами до гурткової діяльності (гурток образотворчого мистецтва);
- психологічна просвіта з педагогами щодо розвитку пізнавальних та емоційних сфер дітей даної категорії;
- тренінгові заняття з педагогами щодо покращення спілкування з дітьми з порушеннями в розвитку пізнавальних процесів, мови та поведінки;
- використання індивідуальних та групових консультацій;
- організація батьківських всеобучів, круглих столів, інформаційних стендів;
- проведення індивідуальних та групових консультацій для батьків з проблемних питань.

З огляду на викладене стає зрозумілим, що вирішити проблему шляхом лише однієї диференціації неможливо, оскільки людська особистість унікальна і рамки будь-яких стандартів для неї були і залишаються умовними. Лише за умови особистісно-орієнтованого підходу можуть бути створені сприятливі можливості для освіти функціонально обмежених дітей на основі її внутрішньоінтенційної спроможності.

Тому організація освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами є одним із найважливіших і найскладніших завдань держави. Постійне збільшення кількості дітей з інвалідністю, з одного боку, збільшення уваги, приділяється кожному з них - незалежно від їх фізичних, розумових та інтелектуальних здібностей, з іншого боку, ідея збільшення цінності дитини та необхідність захисту своїх прав для особистості характерне демократичному суспільству.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ПОМІЧНИКА ВЧИТЕЛЯ

2.1. Арт-терапія як новітня технологія роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

Сьогодні в освітніх та медичних закладах різних країн світу все більш активно використовується такий інноваційний підхід як психотерапія мистецтвом. Згідно міжнародної класифікації, психотерапія мистецтвом репрезентована чотирма напрямками:

- арт-терапією (засобами образотворчого мистецтва);
- драма терапією (психотерапія засобами сценічної гри);
- танцювально-руховою терапією (психотерапія засобами руху і танцю);
- музико терапією (психотерапія засобами звуків і танцю) [15, с.6].

Слово арт-терапія стало вперше використовуватися в 1940 р. в англійських країнах такими авторами, як М.Наумбург та А.Хілл для позначення тих форм клінічної практики в рамках яких психологічний супровід клієнтів з різними видами порушень здійснювалося в ході їх занять образотворчим мистецтвом з метою їх лікування та реабілітації [16, с. 4].

Як зазначено в інформаційному бюлетні Американської арт-терапевтичної асоціації, що «арт-терапія – це терапевтичний напрям, пов'язаний з використанням пацієнтом (клієнтом) різних образотворчих матеріалів і створенням візуальних образів, процесом образотворчого мистецтва і реакціями пацієнта (клієнта) на створюванні ним продукти творчої діяльності, котрі відображують особливості його психічного розвитку, здібностей, особистісні характеристики, інтереси, проблеми, конфлікти» [16, с. 11].

Арт-терапія є одним з найсучасніших інноваційних підходів до корекції та реабілітації дітей з особливими потребами.

З соціально-педагогічної точки зору даний підхід має на меті: надання допомоги дитині з особливими освітніми потребами повірити в себе, знайти друзів-однолітків, розвивати навички включення в колективну діяльність, розвивати свої вміння й здібності, загалом – успішно навчатися і соціалізуватися у освітньому середовищі [25, с.36].

Фахівці вважають, що арт-терапія насамперед необхідна тим дітям, які мають певні фізичні чи психічні відхилення, адже через творчість їм легше показати свій внутрішній світ, розповісти іншим про свої бажання, прагнення, переживання та плани на майбутнє.

До основних видів арт-терапії належать образотерапія (живопис, графіка, скульптура, різьба), бібліотерапія (робота з літературою), танцювально-рухова терапія, казкотерапія, музикотерапія, драма терапія і т.д.

Найважливішою метою арт-терапії у роботі з дітьми, що мають особливі потреби, є форсування розвитку різних психічних процесів і підсистем особистості дитини.

Науковці Т. Добровольська та Л. Комісарова звертають увагу на такі основні функції арт-терапії, як «катарсична (очищення, звільнення від негативних станів); регулятивна (зниження нервово-психічного напруження, моделювання позитивного психоемоційного стану); комунікативно-рефлексивна (забезпечення корекції розладів спілкування, формування самооцінки)» [2, с. 26].

У процесі інклюзивного навчання дітей з особливими потребами у більшості випадків використовують індивідуально й групову форми арт-терапії.

Дослідник О. Сорока наголошує на тому, що «індивідуальну арт-терапію можна використовувати для широкого кола дітей з вадами розвитку. Особливу цінність арт-терапевтична робота має для дітей, які

мають певні труднощі у вербалізації своїх переживань, наприклад, через мовні порушення, мало контактність» [27, с. 36].

Вчений О. Кондрицька твердить, що «групові форми арт-терапевтичної роботи в даний час використовується дуже широко в соціальній сфері, адже саме групова арт-терапія: дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички; пов'язана з наданням взаємної підтримки членами групи і дозволяє вирішувати загальні проблеми; дає можливість спостерігати результати своїх дій і їхній вплив на навколишніх; дозволяє опановувати нові ролі, а також спостерігати, як рольова поведінка впливає на взаємини з навколишніми; підвищує самооцінку і призводить до зміцнення особистої ідентичності» [14, с. 34].

Арт-терапія ґрунтується на уявленнях про те, що створення й сприйняття візуальних образів є важливим аспектом пізнавальної діяльності людини. Є одним з найсучасніших підходів до інклюзивного освітнього середовища дітей з особливими потребами.

Дуже важливо при проведенні арт-терапії враховувати вік пацієнта та його можливості, не обтяжувати його нецікавою для нього роботою, а також враховувати техніку безпеки, наприклад, дитині з порушеною координацією рухів не можна давати в руки гострі предмети. Вибір методу залежить від потреб дитини. У випадку сильних емоцій гніву, болю, образи – краще запропонувати пластилін, глину й ліпку, а не фарби. Прийнято вважати, що пластичні матеріали найбільшою мірою підходять для вираження сильних переживань, агресивних почуттів, страху.

Тому, як новітня технологія, арт-терапія дуже важлива для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Є можливості для інтеграції дітей у суспільство за допомогою інтегративної форми навчання. Одним з них може бути виховання здорових дітей та дітей з вадами розвитку в одних школах, але в різних класах. У цьому випадку зберігаються умови

для спеціального колективного навчання дітей з порушеннями розвитку за допомогою асистента (помічника) вчителя. Ви будете вчитися за їх підручниками та програмами. Але в позаурочний час перебуватимуть разом з однолітками, разом готуватимуться до свят тощо. Також важливо підготувати школярів бесідами, розповідями про дітей з особливими освітніми потребами, а головне – довести, що вони такі як і ми, але потребують підтримки, розуміння і толерантності.

2.2. Теоретична модель застосування казкотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами

У роботі з дітьми, що мають особливі освітні потреби, часто використовують метод казкотерапії, коли дитина, придумуючи сюжет, розповідає про свої переживання й мрії, вчиться знаходити вихід із складної ситуації.

Казкотерапія – це створення особливої казкової атмосфери, котра робить мрії дитини дійсністю, дозволяє їй вступити в боротьбу зі своїми страхами, розвивати внутрішній світ дитини [18, с. 10].

Науковець І. Омельченко вважає, що «метою казкотерапії є підведення людини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність» [18, с. 12].

Для дітей з особливими освітніми потребами казкотерапія стає підґрунтям для їх успішної інтеграції в навчальний простір, позаяк така методика надає можливість таким дітям натхненню вірити в себе, в перемогу над хворобою чи недоліком, загалом – вірити в чудо.

Як слушно вказує науковець І. Омельченко, що «казку для казкотерапії слід складати для кожної дитини окремо, з урахуванням її особливостей, відштовхуючись від тих проблем та страхів, котрі притаманні конкретній дитині. Така казка повинна надати особистості можливість вдатися до самоаналізу. Головний герой переживає ті ж емоції, що і дитини, долає ті ж страхи та комплекси, знаходить виходи із проблемної ситуації. Таким чином, дитина порівнює себе з персонажем, аналізує його поведінку і, як результат, вчиться долати труднощі різного характеру в реальному житті. А отже позбувається тих недоліків, котрі притаманні їй зараз» [18, с. 18].

Науковці одностайні в думці, що «існує чіткий порядок складання казки для казкотерапії - необхідно чітко визначити проблему, котрі слід вирішити; підібрати можливі шляхи її подолання у реальному житті; втілити у головного героя казки (це може бути вже існуюча казка) ті риси, страхи, комплекси, яких слід позбутися; у процесі розгортання подій казки головний герой з його недоліками повинен перетворитися на позитивного, бажаного в суспільстві, у якого багато друзів і однодумців» [18, с. 16].

Складання казок делікатна справа і це потрібно робити дуже тонко, адже дитина може уникнути казок про себе. Ваші власні історії мають велику освітню цінність, оскільки вони ефективніші за погрози та покарання. Казкова історія, складена з батьками, також здійснює чудовий вплив на дитину, оскільки розвиває уяву, а казкова символіка допомагає батькам зрозуміти психологічний стан душі дитини: його страхи та уподобання.

Діти з особливими освітніми потребами мають проблеми з соціалізацією, а тому для них створюється ціла мережа соціальних закладів з реабілітації та корекції їхнього фізичного, розумового та психічного стану.

Одним з таких закладів може стати дитячий театр. Театр відіграє значну роль у вихованні особистості взагалі й особливо – у дошкільному та молодшому шкільному віці.

«Виховання театром - це виховання засобами театрального мистецтва, посвята в таємниці як виду художньої творчості, що починається знайомством з різноманітними елементами театральності й закінчується з'явою живого, невпинного інтересу до цінностей театральної культури, до її традицій, що розкривається тією чи іншою мірою» [18, с. 21].

Дослідниця С. Рібакова у своїй роботі виділяє такі елементи театральності: «споглядання – сума навичок театрального перегляду,

який живить самосвідомість людини як глядача, що дає можливість висловити своє ставлення до подій на сцені; лицедійство – мистецтво вираження внутрішнього світу людини, рухів і станів її душі в сценічній дії, де елементи обстановки й поведінка партнерів доступні глядачеві завдяки їх наочності; сценічність – спрямованість лицедійства і взаємодії до глядача, тобто представленість їх як би на сцені свідомості, від чого глядач у залі занурений – силою сценічної дії – у світ поза свідомістю, включений в той обмін символами і енергіями, який становить основу глядацького переживання; сюжетність дії – наявність і ньому надмети і сенсів, що визначають сюжетну вмотивованість кожного сценічного ходу й виявляють в них єдиний потік сценічної самодії» [26, с. 22].

У нашому проєкті зі створення дитячого театру пальчиків ми вирішили поєднати заняття з мілкої моторики, театрального мистецтва й казкотерапії.

Проєкт розрахований на дітей з особливими освітніми потребами в межах функціонування загальноосвітнього навчального закладу.

Для втілення ідеї необхідно створити театр тіней – форму візуального мистецтва, що зародилася в Азії більш як 1500 років тому. Це вид театральної гри, у якій глядач спостерігає гру кадрів-картинок, що проєктуються на екран у вигляді тіней. Для його обладнання необхідна напівпрозора біла тканина й досить сильний ліхтарик, який би просвічував тканину. За допомогою тіней, котрі відбиваються від рук людини можна створювати різні образи, придумуючи казку за своїм особистим сценарієм. Такі заняття тренують мілку моторику дитини, розвивають її розумові здібності.

До проєкту можуть бути залучені класні керівники, дирекція школи, також необхідні внески для придбання необхідного обладнання – килим на підлогу, тканина для екрану та спеціальний ліхтарик.

Серед очікуваних наслідків реалізації даного проекту ми передбачаємо організацію корекційної та реабілітаційної роботи з дітьми, що мають освітні потреби, підвищення їх соціального статусу серед однолітків та подальшої успішної соціалізації у освітньому просторі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стрімке запровадження інклюзивного навчання в Україні зумовлює необхідність вдосконалення системи підготовки та перепідготовки працівників освіти для роботи з дітьми з освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. З цією метою в системі післядипломної педагогічної освіти впроваджується навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти», розроблений А. А. Колупаєвою та С. М. Єфімовою.

Оновлення змісту підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів дасть можливість не лише оптимізувати і поповнити професійні навички педагогів, а і навчить їх працювати в команді, здійснювати моніторинг власної діяльності з метою визначення ефективних методів і прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Посада асистента вчителя є ефективною реалізацією індивідуальної освітньої підтримки дитини з спеціальними освітніми потребами. Постійний саморозвиток та вдосконалення професійної компетенції шляхом поглиблення знань у сфері інклюзивної освіти.

Спираючись на визначення «діти з особливими освітніми потребами – це діти, які мають освітні, комунікативні, медичні, психологічні, побутові, соціальні потреби, пов'язані зі стійким розладом здоров'я, які відрізняються від потреб більшості їх однолітків». Це особлива соціальна група, яка має свої особливості й потребує особливих умов організації життєдіяльності і інтеграції в суспільство.

Тому інклюзивний освітній простір має передбачити гармонійну інтеграцію дітей з особливими потребами, а ефективним методом у цьому процесі виступає арт-терапія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонов А.И. Социология семьи. М. 2000. 586 с.
2. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. М.: Академия, 2001. 248с.
3. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога. М.: 2001. 48 с.
4. Вовк А. О., Островська К. О. Духовні та соціально-психологічні аспекти допомоги дітям із загальними порушеннями розвитку в системі інтеграційної освіти: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 92 с.
5. Галицька Н.: бібліогр. покажч. / уклад. С. Рябова; Р. Шостак. Івано-Франківськ, 2017. 30 с.
6. Данілавичюте Е. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. К.: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. 7–19с.
7. Дегтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навч. посіб. Суми: СумДПУ, 2019. 302 с.
8. Дубейко Л.: реком. бібліогр. покажч. / уклад. Л. Г. Айдарова. Харків, 2017. 57 с.
9. Іванова І.Б. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді. – Київ, 1995. 28-32 с.
10. Капська А.Й. Соціальна робота: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
11. Колупаєва А. А., Єфімова С. М. Вступ до інклюзивної освіти : навчальний курс. К.: Науковий світ, 2010. 19 с.
12. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти. Монографія. Київ, 2014. № 1. 5с.

13. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посібник. К.: Науковий світ, 2010. 196с.

14. Кондрицька О.І. Особистісно орієнтоване виховання дитини засобами арт-терапії в процесі соціалізації: методичний матеріал. К.: Логос, 2005. 191-199с.

15. Копытин А.Н. Исходные арт-терапевтические понятия. СПб.: Питер, 2000. 20-65 с.

16. Копытин А.И. Основы арт-терапии. СПб.: Лань, 1999. 190 с.

17. Малярчук А. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів: навч. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2008. 336 с.

18. Омельченко І.М. Казки – нев’янучі духовні квіти народу. П.: ПДПУ, 2005. 54 с.

19. Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.12 № 1/9-384. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/

(дата звернення: 13.03.2021)

20. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: збірник наукових праць / за ред. Засенка В. В., Колупаєвої А. А. К.: Вид. «ФОРМ Симоненко О.І.», 2018. 308 с.

21. Пантюк М. П., Пантюк Т. І., Невмержицька О. В. Основи корекційної педагогіки: курс лекцій: навч. посіб. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2009. 324 с.

22. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. К.: ТОВ «Агенство»Україна», 2019. 10 с.

23. Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України від 06.07.2010 № 2442-VI. Дата оновлення: 27.07.2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>

(дата звернення: 13.03.2021)

24. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 №2558.

25. Пятницька-Познякова І.С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. Педагогіка: Наукові праці, 2009. 36-42 с.

26. Рыбакова С.Г. Арт-терапия для детей с задержкой психического развития. СПб.: Речь, 2007. 144 с.

27. Сорока О.В. Арт-терапия в соціальній сфері. Тернопіль: ТДПУ, 2008. 86 с.

28. Софій Н. З. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.

29. Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. К., 2011. 124 с.

30. Фляк М. Використання засобів мистецтва в соціально-педагогічній діяльності: теоретичний аспект. Вісник соціально-гуманітарного факультету: зб. наук. праць. Дрогобич, 2016. Вип. 4. С. 196–203.

31. Холодницька Х. Інклюзивне навчання в дошкільних закладах: особливості впровадження. 2018. № 3. С. 18–29.

32. Чуб Н. Ми працюємо з усіма! ДЦП, СДВГ, ЗПР та інші труднощі. 2014. № 33. Вкладка: с. 6-8.

33. Шевців З. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: ЦУЛ, 2017. 248 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності

Додаток І

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Швейц Тіна Рівалівна

учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМОЮ, що ознайомила(ся) з академічною доброчесністю – це фундаментальною етичною цінністю усього академічного соціального середовища

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ДОБРОЧЕСНО**

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх актів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - етичних та етико-професійних норм;
  - моральних норм та правил етичної академіки;
  - академічного статутного документу;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування.
- надавати згоду на:
  - безоплатно виконувати наукову, кваліфікаційну роботу тощо на основі вимоги академічного посаду за допомогою спеціалізованої програмної продукції;
  - оформлення, зберігання в розробника кваліфікаційну роботу у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - виконання роботи для перевірки на ознаки академічної доброчесності в інших роботах кандидатів з метою виявлення вкрадених елементів академічного посаду.
- самостійно виконувати повний цикл роботи, виконання інтелектуальної й наукової роботи результатів роботи:
  - надавати повноцінну інформацію щодо результату виконання інтелектуальної (наукової, творчої) діяльності, використовуючи методи досліджень та дати інформації;
  - не використовувати результати досліджень іншої людини без використання цитування та згоди робота;
  - своєчасно звітувати викладачам та працівникам традицій університету, формально й фактично про виконання роботи;
  - не вживати протиріччя і не спиратися виключно на інші дослідження;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та поваги в освітньому середовищі;
  - надавати чесні, повні та об'єктивні відомості щодо виконання роботи, незалежно від її етапу, як, матеріальний стан, академічне становище, рівень виконання, результати й результати перевірки;
  - не використовувати чужий інтелектуальний академічний статут, а також не використовувати, розкрити, статистичні чи інші дані;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, зокрема та зумовити виконання необхідних завдань та виконання академічних обов'язків;
  - забезпечити академічно у своїй діяльності конфідентальність інформації, зокрема не використовувати інформації, результати роботи з метою отримання нечесної переваги в академічній, науковій і творчій діяльності;
  - не брати участь в будь-якій діяльності, яка може завдати шкоди, репутації, репутації, репутації, репутації;
  - не публікувати документи;
  - не використовувати неправдиву та конфузійну інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не отримувати контролю за використанням інформації будь-яким терміном або шляхом впливу на зміну сутності академічної роботи;
  - не залучувати й не провадити агресії та поведінки проти інших, соціальних діячів;
  - не надавати докази матеріальним шкодам, матеріально-речовий базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в межах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не здійснювати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою інших і інших методів додати до своїх академічних робіт;
  - не надавати жодних академічних переваг або бонусів іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМОЮ, що ознайомила(ся) з цим кодексом академічної доброчесності у всіх відповідних Кодексах академічної доброчесності, буде чинною академічною доброчесністю і всі інші відповідальності в ньому можуть бути застосовані щодо дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

Додаток Б

**Кошторис витрат на реалізацію проекту
(з розрахунку на один театр)**

Назва статті витрат на реалізацію проекту	Розрахунок витрат	Сума коштів	Сума коштів, яка залучатиметься з інших джерел	Власний внесок організації	Загальна сума коштів на реалізацію проекту
1	2	3	4	5	6
Придбання обладнання (килим, тканина для екрану, ліхтарик)	Килим - 700 гривень; тканина для екрану - 200 гривень; ліхтарик - 200 гривень	1100 гривень	-	-	1100 гривень
Загальна сума	-	1100 гривень	-	-	1100 гривень

Як видно з кошторису, даний проект не відрізняється значними капіталовкладеннями щодо його впровадження та реалізації, що робить проект доступним для будь-якого реабілітаційного чи колекційного закладу.

Методика театру пальчиків

Класичний театр тіней передбачає створення різних фігурок тварин та предметів за умови використання своїх рук, тобто тіні на стіні є переплетіння пальців. Історія такого театру має десятки класичних схем тіней.

Рольові ігри з дітьми та з дітьми, що мають особливі освітніми потребами розвивають їх мілку моторику, допомагають їм пізнати навколишній світ та можливості свого тіла, виявити фантазію, придумати казку.

